

קשיי שמיעה בקבר דוד

בחורף האחרון השמידו ונדליסטים את האריחים העותמניים על קירות קבר דוד בהר ציון. ברשות העתיקות החליטו לא לשקם אותם, וכך אבדו המאפיינים המוסלמיים האחרונים של המבנה. כיצד ייתכן שאיש לא שמע את קולות הניפוץ, והאם זה קשור לשאיפה ליהוד את האתר

צילום: ד"ר נירית שלוקליפא

1. בית הכנסת בקבר דוד השבוע, אחרי השיפוץ. 2. האריחים העותמניים ב-2003, לפני ההשחטה. 3. האריחים המנופצים, חורף 2012 צילומים: אמיל סלמן

ניר חסון

עשה ונדליזם חמור, אוסף של ציורפי מקרים והחלטה אחת של רשות העתיקות הובילו לשינוי יסודי באופיו של קבר דוד בהר ציון, ממבנה מוסלמי לבית כנסת. ביום שלישי עמלו שני עובדים על משיחות הצבע האחרונות במשקופי המבנה, ובכך הסתיימו שש שנים של שיפוץ מקיפים. לראשונה מאז המאה ה-16 הוסר כל זכר לעברו המוסלמי של המבנה והאתר המקודש ליהדות, לאיסלאם ולנצרות היה לבית כנסת לכל דבר.

בשעות הלילה של 19 בדצמבר 2012 שני שוטרים שסיירו בהר ציון שמעו דפיקות מתוך קבר דוד. הם נכנסו למקום וראו שני גברים חרדים שניתצו את אריחי הקרימיקה העתיקים שציפו חלק מהקירות הפנימיים של המבנה. את האריחים יצרו אומנים עותמניים במאה ה-17, שהיו שותפים לשיפוץ מבנה הקבר ששימש מסגד אריחים דומים מצפים את מבנה כיפת הסלע בהר הבית.

בחקירתו סיפר אחד החשודים כי הוא רווק שמחפש שידוך. הוא טען כי חבר מבוגר יעץ לו לשבור את אריחי החרסינה משום שהם "חוסמים את התפילות". המשטרה המליצה להעמידו לדין בגלל פגיעה במקום קדוש, עבירה חמורה שעונשה שבע שנות מאסר. בפריקליטות עדיין לא התקבלה החלטה בעניינו. כל המעורבים בנייהול המקום - רב הכותל והמקומות הקדושים שמואל רבינוביץ, המרכז למקומות קדושים ורשות העתיקות - הביעו זעזוע מהמקרה וסיכמו כי דרוש הידוק של האבטחה בקבר דוד. אבל שבועיים לאחר ששני

הגברים נתפסו בעודם מנתצים את האריחים גילו אנשי רשות העתיקות, שבאו לקבר בבוקר, כי משהו שב ו"עבד" שם בשעות הלילה. הנזק הפעם לא היה חלקי. כל אריחי הקרמיקה האיסלאמיים שבתוך מבנה הקבר הושמדו באופן שיטתי. התקרית העלתה תהיות קשות על מדיניות הרשויות בנוגע לקבר דוד. נראה כי הגופים המעורבים בנייהול האתר עוצמים עיניים לנוכח המתרחש בו. ככל הידוע, יום לאחר ניתוח האריחים היו הממונים אמורים להתקין מצלמות אבטחה בקבר דוד והמנעול שעל דלת המבנה לא היה פרוץ. הפרט המוזר מכל הוא, שלפי כל ההערכות, משמידים האריחים לא הסתפקו בפטישים אלא הפעילו בתוך הקבר כלים מכניים כבדים במשך שעות ארוכות - ולמרות זאת איש לא שמע את המתחולל ואיש לא הזעיק את המשטרה. "לכולם היתה דלקת אוזניים באתנו לילה", אמר אחד השומרים במקום.

זמן קצר לאחר ההרס נערך ברשות העתיקות דיון על קבר דוד. השאלה המרכזית היתה כיצד יש לפעול עתה. בעבר ביצעה הרשות עבודות לשיקום אריחי הקרמיקה במבנה, ולכן יש בידיה העתקים (רפליקות) שלהם. רוב המומחים שהיו מעורבים בדיון המליצו לשקם ולו חלק מהעייטורים. למרות זאת החליט מנכ"ל הרשות, שוקה דורפמן, שלא לש-

קם את הקיה בתוך חודשים אחרים הושלמו השיפוצים במקום, הקירות נותרו חשופים וקבר דוד איבד כאמור כמעט כל זכר לעברו המוסלמי. בעקבות שרשרת האירועים התארגנה קבוצה של חוקרי ירושלים, המתמחים בתחומים שונים, שפנתה לרשות העתיקות במחאה על ההחלטה שלא לשקם את הקירות. "אי שיקומם של האריחים... הוא קודם כל בבחינת מתן פרס למנתצים, שהשיגו למעשה את מטרתם", כתבו החוקרים, ובהם פרופ' אורה לימור, פרופ' אלחנן ריינה, ד"ר אמנון רמון, ד"ר דורון בר וד"ר נירית שלוקליפא. ברשות העתיקות טענו כי בהחלטה גלום אמנם מעין פרס לוונדליזם, ועם זאת יש בה גם רווח - חשיפת קירות האבן העתיקים שמאחורי הקרמיקה. הטענה הזו קוממה עוד יותר את החוקרים. לדברי שלוקליפא, שפרסמה מאמר על אריחי הקרמיקה מקבר דוד, "לא מדובר בדקורציה. זאת האומנות העליונה ביותר של האימפריה העותמנית".

מסורות חומצות

מבנה הקבר שבהר ציון הוא מיקרוקוסמוס של ירושלים. באלף השנים האחרונות הוא עמד במרכזם של אינספור סכסוכים. היהודים והמוסלמים מאמינים שזהו קברו של דוד המלך. הנוצרים מאמינים שבקומה השנייה

של המבנה נמצא "אולם הסעוד" דה האחרונה, שבו שהה ישו עם תלמידיו לפני שהוסגר לרומאים. זיהוי המקום כקברו של דוד שנוי מאוד במחלוקת במסורת היהודית. למעשה, היהדות היתה האחרונה מכין שלוש הדתות שהכירה בקדושת המקום. רק במאה ה-12, כ-2,200 שנים לאחר מותו של דוד, התפתחה המסורת שלפיה נקברו בו דוד ויורשיו - שלמה וחזקיהו. במשך רוב התקופה העותמנית אסרו השלטונות על יהודים ונוצרים להיכנס למיבנה והוא הפך למסגד מפואר.

קרנו של המקום כאתר קדוש ליהודים עלתה רק אחרי מלחמת העצמאות, שכן המקומות הקדושים המרכזיים האחרים - הר הבית, הכותל, מערת המכפלה וקבר רחל - נותרו מצדו השני של הגבול. עד 1967, בתמיכה ממשלתית נלהבת, הפך קבר דוד למקום הקדוש ביותר בתחומי מדינת ישראל. מסורות, סמלים וטקסים הנוגעים בו חודשו או הומצאו יש מאין. אז גם החלה מסורת ניתוח הקרמיקה בקבר - ב-1950 נתפס במבנה המשורר אורי צבי גרינברג ובידו פטיש, לאחר ששבר כתובת ערבית עתיקה. ב-1967, לאחר המלחמה, התמקמה במקום ישיבת התיאטרון. זוהי ישיבת חרדית של חוזרים בתשובה, ששולטת היום בסכך הבניינים שסביב הקבר. עד ל-1980 ניהלה הישיבה את הקבר. כיום הוא מנוהל בידי המרכז לפיתוח המקומות הקדושים ורב הכותל והמקומות הקדושים, רבינוביץ, אבל הישיבה מעורבת מאוד בנעשה במקום.

בשנים האחרונות הואץ מאוד תהליך היהודי של המבנה: הוקמה מחיצה שמפרידה בין נשים לגברים, ארון ספרים גדול הוקם על

מקום המחרב - גומחת התפילה של המסגד - והסתיר אותו, הוציבו ספרי קודש ומדי יום נערכים בקבר דוד שיעורים ותפילות. חוקר ההיסטוריה של האתר, ד"ר דורון בר, אומר שניתוח האריחים הוא השלב האחרון בתהליך זה.

דגל לבן

הקבר הלך ושינה את אופיו ככל שהתחזק תהליך ההתקדשות שלו. אנשי ישיבת התפוצות, פעילי ימין וקבוצות חרדיות החלו לרתום את החפירות האריכיות שנוצרו באתר כדי לטעון שנמצאה ההוכחה כי מקורם של יסודות המבנה בתקופת בית המקדש השני וכי המסורת המייחסת לו קדושה עתיקה יותר מהמקובל. בהר ציון גם החלו לפעול קבוצות שונות ומשונות של חרדים, נועד גבעות, חוזרים בתשובה וגרים, שעל פי רוב מונעים על ידי שגאת הנוצרים והמוסלמים. הכנסיות במקום סבלו כמה פעמים מתקיפות "תג מחיר". רוב המעורבים בנעשה בקבר דוד מייחסים לקבוצות אלה את הרס האריחים במבנה. יוסי שווינגר, מנכ"ל המרכז הארצי לפיתוח האתר החרדי "כיכר השבת", כי הקבוצות בהר ציון הן "כת הזויים מטורפת". עדות לרוח הנושבת בהר ציון בימים אלה סיפק לפני כשלושה חודשים מתגייר אמריקאי שבנה מזבחה קטן בחצר ישיבת התפוצות, מלק את ראשו של ארבע יונים והעלה אותן לעולה. "השיפוץ היה כרוך במאמץ הירואי של רשות העתיקות וכי מאבק בכל הגופים התמהוניים והסהרוריים, אבל אחרי כל המאמץ הזה הם הרימו דגל לבן", אומר ד"ר אמנון רמון, חוקר במכון ירושלים ובאוניברסיטה העברית

ב-1950 נתפס במבנה המשורר אורי צבי גרינברג ובידו פטיש, לאחר ששבר כתובת ערבית עתיקה

ד"ר יובל ברוך מרשות העתיקות: "לא נעשה ניסיון להסתיר שרידים מתקופות שונות"

והמקוממים מטופלים במשטרה. ההחלטה על אופן השימור של האריחים המעטים ששרדו בהרס התבססה על שיקולים מקצועיים גרידא".

הרב אברהם גולדשטיין, ראש ישיבת התפוצות, דוחה את הטענה שלא ייתכן שאנשי הישיבה לא שמעו את עבודות ההרס: "לנו אין קשר לזה. כנראה יש דרכים לעשות את זה בצורה שאף אחד לא יידע", הוא אומר ל"הארץ". לדברי, הרב העבר המוסלמי של המבנה שריר וקייים: "הגומחות נמצאות, יש כיתוב בערבית על הווטרז'ים, יש צריח על הגג, אי אפשר למחוק את זה... את מערת המכפלה זה העבר של העם, אז קבר דוד זה העתיד. זרע דוד יביא שלוה ושלום. לכן המקום הזה חשוב".

ממשטרת ירושלים נמסר שחקירת הוונדליזם נמשכת. מלשכת רב הכותל נמסר: "הקרן למורשת הכותל אינה אמונה על מקרה זה. עם זאת, הרב הביע שאט נפש וגינה בצורה ברורה ונחרצת את המעשה הנפשע. הרב גם התריע על ההפקרות במקום, ואכן סוכם על הקמת נקודת משטרה שתחל לפעול בימים הקרובים במתחם הקבר. לרב לא היתה התנגדות לשיקום הקיר, אך לשם כך היה צורך במציאת מקורות מימון".

בותם. עם זאת, הרשות שוקלת את ההלטות בצורה מקצועית. במקרה הנוכחי נגרם נזק בלתי הפיך לאריחי הקרמיקה, ולכן ההתלבטות היתה בין שחזור מלא של האריחים מהמאה ה-17 לחישיפת קירות הגזית של המבנה המקורי. כיוון ששחזור מלא הוא פעולה שאינה עולה בקנה אחד עם עקרונות הרשות, בחרה הרשות בדרך של שימור הקירות... לא נעשה שום ניסיון להסתיר שרידים מתקופות שונות. האתר כולו הוא דוגמה להתפתחות האזור, בעיקר בתקופת שלטון הממלוכים והעותמנים".

ברוך גם זועם על הרמיות כאילו בהחלטה שלא לשקם את האריחים יש משום שיתוף פעולה בין הרשות לבין מי שמבקש לייחד את המקום. "זוהי האשמה מופרכת ותמורה ביותר", הוא אומר. "מקרי הוונדליזם ההמורים

ומיוזמי מחאת החוקרים, בהתייחס להחלטת הרשות שלא לשקם את אריחי הקרמיקה. "אני רק תוהה בקול רם אם החילול הזה לא שירת את האינטרס של מישו".

"זה היה מקום רב-תרבותי, למרות המחלוקות", מוסיפה פרופ' אורה לימור, היסטוריונית מהאוניברסיטה הפתוחה. "דוד הוא דמות חזקה וכל אחד רוצה משהו לעצמו ממנו. לכל הרשות היתה שם טביעת אצבע. הקרמיקה היתה טביעת האצבע של המוסלמים. עכשיו אני מאוד חרדה לאולם הסעודה האחרונה".

ד"ר יובל ברוך, מנהל מרחב ירושלים ברשות העתיקות, אומר בתגובה: "בחורשים שקדמו לוונדליזם השקיעה רשות העתיקות עבודה מאומצת בשימורם של אריחים אלה בדיוק. עובדה זו מפריכה לחלוטין את הטענות כאילו הרשות הקלה ראש בחשי-